

«впіймати» особливі (агатіві) малюнки. Головний їх недолік — крихкість та нерівномірна твердість ділянок, що при обробці сильно обмежує розміри виробу, його форму і ускладнює полірування.

Тож турпродукт «Майстер-клас: Подільські корали» у даному форматі виступає як ефективний засіб популяризації виробів із скам'янілих коралів, при якому покупець прийматиме участь у його виготовленні. Практичне підтвердження ефективності засвідчує спільний господарський проєкт «Майстер-Клас: «Подільські Корали» виконаний спільно з лабораторією прикладної географії та геотуризму К-ПНУ ім. Івана Огієнка [5].

Література

1. Бабарицька В. К., Малиновська О. Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту: навчальний посібник: «Альтерпрес», 2004. 288 с.
2. Касіяник І. Рифи Подільських морів — «Подільські Товтри». URL: https://k-p.net.ua/istoriya_kamyantca/6157-rifi-podlskih-morv-podlsk-tovtri.html (дата звернення: 04.03.2023).
3. Касіяник І. «Terra Podolica»: путівник: «Коло», 2021. 112 с.
4. Придеткевич С. С. Подільські корали. URL: <https://geo.kpnu.edu.ua/2022/10/27/podilski-koraly/> (дата звернення: 03.03.2023).
5. Руда С. Відкриття геотуристичного маршруту «Подільські корали». URL: <https://science.kpnu.edu.ua/2022/11/02/vidkryttia-heoturystychnoho-marshrutu-podilski-koraly/> (дата звернення: 03.03.2023).
6. Смотрицький каньйон. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Смотрицький_каньйон (дата звернення: 01.03.2023).
7. Силурійський період. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Силурійський_період (дата звернення: 01.03.2023).

viktoriia.patsiuk@gmail.com

Пацюк В. С.

кандидат географічних наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Afanasovaonlyalex@gmail.com

Афанасова О.

студентка

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. Аналізується специфіка військового туризму та підходи щодо його структури. Здійснюється ретроспективний аналіз найбільш знакових військових об'єктів, що входять до складу історико-культурних заповідників України. Доводиться можливість популяризації військового туризму на території України як за рахунок сучасних, так і історичних об'єктів.

Ключові слова: військовий туризм, історико-культурні заповідники, ретроспективний аналіз

Воєнні перипетії в Україні стимулювали активізацію уваги до проблематики військового туризму та можливостей використання військової спадщини для туристичних цілей. Військовий туризм є достатньо популярним туристичним напрямом у Європі та інших частинах світу. Зрозуміло, що як би не ставилось суспільство до військової тематики, однак для багатьох іноземних туристів Україна найближчими роками буде саме військовою дестинацією.

Багато країн світу отримують значні дивіденди від розвитку військового туризму. Так, Ізраїль отримує щорічно доходи від військового туризму в кількості 115 млн дол. У ФРН, США, дана цифра не виокремлювалась із загального туристського доходу, але не один рік складала 2 % від усіх туристичних послуг. Щорічно США на відвідуванні військових музеїв, найпопулярнішим з-поміж яких є Музей стратегічної авіації, заробляють близько 45 млн дол. [1].

Військовий туризм є різновидом туризму, мета якого закладається у відвідуванні місцевості, що пов'язана з військовими чи воєнними діями. Військовий туризм являється туризмом для всіх зацікавлених, осередки якого розташовуються на місцях боїв та історичних битв. В той же час, перелік об'єктів відвідування та набір послуг у військовому туризмі є достатньо широким.

Так І. Винниченко та Ю. Рудніченко зазначають, що воєнний туризм характеризується відвідуванням збережених на сьогодні: бойових морських кораблів, історичних військових об'єктів та полігонів, підводних човнів, стрільба зі зброї на полігонах, катання на військовій техніці, участь у військових маневрах та навчаннях, перебування на полігонах в якості глядачів — *military tour*, тури відносно відвідування воєнних в'язниць і концтаборів [1].

А. Мельник вказує, що до військового туризму відносяться: місця відомих битв, фортифікаційні споруди, оборонні лінії за часів I та II світових воєн, військово-історичні музеї, військова техніка, місця поховання воїнів. Усі описані осередки туризму у європейських країнах популяризують саму державу, приносять достатньо великий прибуток, зокрема армії [3].

М. Кляп та Ф. Шандор поділяють військовий туризм на такі підвиди: військово-історичний туризм, зброярський туризм, мілітарі-туризм і військовий туризм [2].

Загалом, на сьогоднішній момент, нормативних документів відносно розвитку та організації військового туризму в Україні не існує, ще гірше, що самого поняття не існує у Законі «Про туризм» [4].

Зважаючи на перспективність розвитку військового туризму в Україні, було вирішено здійснити ретроспективний аналіз військово-туристичних об'єктів України. При його здійсненні основний акцент робився на об'єктах, що мають статус державних історико-культурних заповідників. За роки незалежності мережа цих заповідників України значно зросла та розширилася. Розглянемо детальніше історико-культурні заповідники, що стосуються саме військового туризму. Наявні об'єкти воєнної тематики можна розділити на три групи:

1. Пам'ятки періоду Київської Русі. Заповідником, що входить до даної групи є *«Історико-культурний музей заповідник Слово о полку Ігоревім»*. Його було створено на базі краєзнавчого музею та філіалу Чернігівського історико-архітектурного заповідника в 1990 році.

Це єдиний в Україні державний музей, присвячений найвідомішій пам'ятці давньоруської літератури. В основі його сюжету — розповідь про невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича на половців. Хоча повість написана у кінці XII століття, вдалось її знайти тільки в 1791 році. Нині до складу заповідника входять: Музей «Слово о полку Ігоревім», Краєзнавчий музей, Успенський собор (1715–22 рр.), Миколаївська церква (1760 р.), Триумфальна брама (1786–87 рр.), Торгові ряди (1856–61 рр.) та склади, Дитинець та ін.

2. Пам'ятки козацького періоду. В нашій країні велика кількість об'єктів відображають славетне козацьке минуле. Однак, якщо аналізувати саме заповідники державного статусу, та дана група включає 3 об'єкти:

Історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця» утворений був у 2000 році. Окрім збереження архітектурного ансамблю фортеці, відвідування даного об'єкту дозволяє докладніше дізнатися про Хотинську битву 1621 року, яку козацько-литовсько-польські війська під проводом Петра Сагайдачного (40 тис.) та Яна Кароля Ходкевича (60 тис.) виграли у турецько-татарських, які були вдвічі чисельнішими. Також екскурсоводи звертають увагу на Хотинські битви 1673 та 1788 років.

Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» — Основний меморіальний комплекс козацької слави України, який знаходиться між селами Пляшева та Острів на Рівненщині, де в 1651 році відбулася битва між козацько-селянським військом гетьмана Богдана Хмельницького та польською шляхтою. Розпочав свою діяльність у 1967 році як музей-заповідник «Козацькі могили» (філія Рівненського краєзнавчого музею). У 1991 році отримав статус «державного» і перейменований у Державний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви». У 2008 році заповіднику надано статус «національного» [5].

Згадками про події Берестецької битви є ряд історичних пам'яток, які збереглися до наших днів: козацький цвинтар в урочищі Монастирщина, де знаходяться захоронення козаків із надмогильними кам'яними хрестами; озерце Козакова Яма, яке пов'язують із героїчним подвигом останнього з трьохсот козаків; острів Гайок — місце бою і героїчної смерті 300 учасників Берестецької битви; місця козацьких переправ; урочище Попів Горб; місця ставок Б. Хмельницького та кримського хана Іслам-Гірея III.

Великим надбанням і гордістю заповідника є експозиція музею, у якій представлені унікальні експонати XVII століття, знайдені під час археологічних досліджень 1970–2015 років на полі Берестецької битви під керівництвом І. Свешнікова. У музеї зберігається понад 5 тисяч експонатів, серед яких — зброя козаків та повстанців та їхні особисті речі: гармати, мушкети, шаблі, бойові коси, списи, порохівниці з порохом, речі козацької кухні, шкіряні чоботи, шкіряні ходаки, гаманці, сумки та ін. Тисячі людей з усіх куточків України та з-за кордону відвідують заповідник «Поле Берестецької битви», знайомляться з експонатами музею, схилиють голови перед останками наших славних предків.

Історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви». Заповідник був створений у 1909 р. та присвячений подіям шведсько-російської війни.

Нині цей заповідник — єдиний в Україні, який входить до складу організації військово-історичних музеїв під егідою ЮНЕСКО і включений до світового туристичного маршруту.

Музейні матеріали охоплюють не лише історію власне битви під Полтавою, але також і події 21-річної Північної війни, у вир якої було втягнуто також Польщу, Данію, Туреччину і Україну.

За часів незалежності України заповідник став значним культурним, науково-методичним центром з вивчення історії України XIV–XVII ст. у контексті європейської історії. У грудні 2001 р. він був занесений до державного реєстру нерухомих пам'яток України як заповідник національного значення.

3. Пам'ятки періоду Другої світової війни. Знакових подій даного періоду в Україні дуже багато, тут розташовані 4 міста, які мають статус «місто-герой»: Одеса, Севастополь, Київ та Керч. Також на території України відбулася велика кількість битв даного періоду, однак статус державного об'єкту мають лише два заповідники:

Державний музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 році». Даний музей-заповідник розташовується на околиці села Нові Петрівці, він присвячений подіям Київської стратегічної наступальної операції 1943 року. Музей очолює заслужений працівник культури України Іван Петрович Вікован.

До історико-культурного комплексу входять:

- заповідна територія площею 8 гектарів, де зберігається 650 метрів ходів сполучення, командно-спостережні пункти, бліндажі, командуючого 1-м Українським фронтом командуючого 38-ю армією Кирила Семеновича Москаленка, генерала армії Миколи Федоровича Ватутіна, командуючого 3-ю гвардійською танковою армією Павла Семеновича Рибалка;

- Пам'ятник-музей визволителям Києва;
- бойова техніка часів війни;
- Меморіальний комплекс;
- Діорама «Битва за Київ. Лютізький плацдарм 1943 рік»;
- Музей-діорама площею 1100 метрів, де зосереджено експозиційні зали та експонується полотно діорами.

Експозиція музею розповідає відвідувачам про форсування Дніпра, військові події осені 1943 року, хід Київської наступальної операції, створення Лютізького плацдарму. Фонди музею налічують етнографічні, археологічні, нумізматичні збірки, фалеристичні, твори живопису, вироби художнього промислу, скульптури, фото та документи часів Великої Вітчизняної війни. У музеї на постійній основі відбуваються пересувні та стаціонарні виставки. Протягом часу його існування музей відвідало понад 10 мільйонів чоловік з понад 85 країн світу. З 2008 року музей-заповідник має статус «національного».

Музей історії Корсунь-Шевченківської битви, який є частиною Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника. Він розташований у палаці Лопухіних — витонченій будівлі, яка нагадує фортецю з чотирма вежами, до того ж має цікаву історію. Це місце, де можна відкрити для себе відразу кілька епох — від часів, коли будинок належав польському королю Понятовському, до періоду володіння ним князем Лопухіним та пори, коли будинок опинився у центрі подій Корсунь-Шевченківської битви під час Другої світової війни, про які й розповідає багата колекція музею [5].

Основна виставка присвячена висвітленню історії Корсунь-Шевченківської наступальної операції у контексті Другої світової війни. Вона розміщена у 10 тематичних залах, де зберігається щонайменше 4 тисячі експонатів. Серед найцікавішого та найціннішого тут можна побачити: діораму «Корсунь-Шевченківська битва 1944 року»; мундир Героя Радянського Союзу маршала Івана Конєва; особисті речі німецького генерала Вільгельма Штеммерманна, який керував німецькою армією під час Корсунь-Шевченківської битви і загинув у ній; німецьке та радянське військове обмундирування і зброю. Художня виставка Художня виставка представлена у центральному, десятому, залі. Вона також присвячена військовій тематиці і Корсунь-Шевченківській битві зокрема. Окрім батального живопису, тут також розміщена виставка фронтових листів.

Військовий туризм набирає швидких обертів за кордоном, але в Україні до широкомасштабної війни він не позиціонувався як популярний туристичний напрям.

Військовий туризм у нашій країні має і може стати повноцінним джерелом поповнення місцевого та державного бюджетів. Він може стати одним з джерел, що будуть фінансувати армію та засобом повноцінного, загальнодоступного відпочинку, засобом ознайомлення з військовою та історичною спадщиною нашої держави та народу. Ключовим же його завданням є показ мужності та хоробрості українських воїнів різних часових періодів та національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління на засадах поваги до пам'яті тих, хто поклав життя за волю та незалежність.

Література

1. Винниченко І., Рудніченко Ю. Воєнний туризм в Україні: умови та перспективи розвитку // Географія та туризм. 2016. Вип.35. С. 71–79.
2. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник. К., 2013. 334 с.
3. Мельник А. В. Нестандартні види туризму: особливості функціонування військового туризму // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2019. — Вип. 33. — С. 350–353.
4. Про туризм. Закон України у редакції від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL: https://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm
5. Чикайло Ю. І., Стадницька В. А., Волошин І. М. Військово-історичні музеї України як об'єкти військового туризму // Географія та туризм. 2015. Вип. 32. С. 74–85.

julia_pereguda@ukr.net

Перегуда Ю. А.

кандидат географічних наук

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна

marina_krivoberets@ukr.net

Кривоберець М. М.

кандидат економічних наук

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. Дослідження спрямоване на висвітлення викликів та переваг розвитку зеленого туризму в Україні. Виділено головні переваги розвитку зеленого туризму в Україні. Розглянуто